15.09.2022

Група 14. Всесвітня Історія. Урок 38. Падіння авторитарних режимів в Південно-Західній Європі в 1970-х рр. Ладиченко 11 клас с. 20-24.

Падіння авторитарних режимів у Південно-Західній Європі в 1970-х рр.

Актуалізація предметних компетентностей

Пригадайте обставини приходу до влади в Іспанії каудильйо Ф. Франко. Висловіть власну точку зору, чому диктаторський режим в Іспанії тривав так довго.

1. «Революція гвоздик» у Португалії. Португальський авторитарний режим, встановлений ще в 1926 р., фактично був найстаршим у Західній Європі, зазнавши впродовж усього часу незначних модифікацій. Повоєнні лідери держави Антоніо Салазар (1932-1968) та Марчело Каетано (1968-1974) у побудові «нової держави» не могли відмовитись від ідеї самодостатньої замкненої національної держави, що компенсувала власну економічну й культурну відсталість за рахунок широких колоніальних володінь. Кредо режиму містилось у твердженні: «Без Африки ми маленька країна, з Африкою - впливова держава».

Гарантією єдності імперії слугувала жорстка авторитарна структура влади, що на практиці означала одноосібне правління. До середини 1970-х рр. протиріччя всередині португальського суспільства назагал і всередині правлячої коаліції зокрема досягли небаченої гостроти, що викликало зміцнення опозиції. Найактивніше про себе заявила заснована молодими офіцерами лівих поглядів організація «Рух збройних сил» (MFA).

Скориставшись невдоволенням в армійських лавах, яке виникло внаслідок тривалих і неефективних колоніальних воєн в Анголі, Мозамбіку, на Східному Тиморі, 25 квітня 1974 р. військові підрозділи, очолювані Сальґуейро де Майя, Антоніо де Спінолою та Франціско де Кошта Гомешом, зайняли найважливіші адміністративні установи в столиці країни - Лісабоні. Трансляція пісні «Грандола» була сигналом до початку революції. Символом революції стали червоні гвоздики в дулах стрілецької зброї солдатів, які масово переходили на бік повстанців (звідси і назва - «революція гвоздик»). Збройний опір намагалась чинити лише таємна поліція (ПІДЕ), проте вже увечері 25 квітня було оголошено про повалення авторитарного режиму. Влада перейшла до уряду національного порятунку, було розпущено колишні органи влади та правлячу партію, проголошено свободу слова та об’єднань тощо.

Упродовж 1974-1976 рр. у Португалії точилася гостра боротьба між прихильниками демократичного і соціалістичного шляхів розвитку держави. Врешті-решт, після відсторонення від контролю над владою військових, у країні було встановлено режим ліберальної демократії, закріплений за президентства Ромальйо Еаніша (1976-1986).

• На вулицях Лісабона

Прокоментуйте зображене на фото. Чим, на вашу думку, пояснюється саме така реакція населення? Чому ви так вважаєте? Свою точку зору аргументуйте.

• Каудильйо Ф. Франко

2. Перехід до демократії в Іспанії після смерті генерала Ф. Франко. Провісником змін у франкістській Іспанії можна вважати відкриття в 1959 р. меморіального комплексу неподалік королівського замку Ескоріал на знак пошани до всіх полеглих у роки Громадянської війни 1936-1939 рр. (напис на пам'ятнику: «Полеглим за Бога та Іспанію»). Наступним кроком стало поступове усунення з провідних ролей у державі радикальних «фалангістів» та вимушене пристосування до викликів тогочасного світу. Однак подальші спроби суспільної модернізації та пошуки національної злагоди мали надто обмежений характер. Економічні успіхи країни протягом 1960-х рр. не привели до очікуваного національного консенсусу. Спроби ж Іспанії у 1971 р. приєднатися до ЄЕС зазнали невдачі, головно через антидемократичний характер влади. Водночас, аби заручитись більшою підтримкою іспанців і заразом оновити діючий режим, генерал Франсіско Франко (1939-1975) вдався до відновлення у країні монархії. Улітку 1969 р. він визнав своїм наступником Хуана Карлоса Бурбона, онука Альфонса XIII, і за три тижні до своєї смерті - 30 жовтня 1975 р. - передав йому владу.

Із часу смерті генерала розпочинається процес демонтажу франкістського режиму й утвердження в країні демократичних інституцій. Під час референдуму 15 грудня 1976 р. абсолютна більшість іспанців виступили за відхід від старих порядків. У липні 1977 р. відбулися демократичні вибори та було укладено угоду між урядом і політичними партіями («пакт Монклоа»), яка передбачала проведення політичних реформ і стабілізацію економіки. Ухвалена у грудні 1978 р. після мирного перехідного періоду конституція визначила Іспанію як парламентську монархію, правову соціальну і демократичну державу, що будується на засадах політичного плюралізму.

3. Ліквідація режиму «чорних полковників» у Греції. 21 квітня 1967 р. у Греції відбувся державний переворот, у результаті якого в країні було встановлено військову диктатуру на чолі з Георгосом Пападопулосом (режим «чорних полковників» - назва за кольором уніформи). Самі військові назвали переворот «Революцією 21 квітня, покликаною вивести країну із стану хаосу і розрухи». Протягом семи років правління військових в Греції не функціонувала жодна демократична інституція, були заборонені партії, арештовані опозиційні політики, король Константан засланий в Італію, засоби масової інформації контролювала цензура, спроби інакодумства жорстко придушувались.

• Керівники військової хунти. Крайній зліва - Пападопулос.

Ідейною основою нового режиму стали:

- антикомунізм;
- ідеологія «грецького християнства» («Греція - країна християн»);
- теза про спадкоємність Візантійської імперії.

Якщо перші три роки населення країни сподівалось, що режим «чорних полковників» реально посприяє виходу Греції з хаосу, то з часом переконання в тому, що влада рухається правильним шляхом, зникало. Виконання обіцянки передати владу цивільним раз у раз відкладалося. Попри критику дій нової влади, опозиція довгий час не могла об'єднатися, позаяк особисті амбіції брали гору. Каталізатором боротьби з антидемократичним режимом стала молодь, котра виявляла дедалі більше невдоволення репресивними діями президента Г. Пападопулоса і його оточення. Перші масові виступи проти режиму зафіксовано 21—22 квітня 1971 р. в Афінах, де відбулись нечисленні демонстрації студентів. Чашу терпіння переповнило розігнання танками в листопаді 1973 р. студентів Політехнічного університету столиці, після чого довіра до режиму різко впала.

Намагаючись реалізувати ідею приєднання Кіпру, значну частину населення якого складали греки, уряд спровокував воєнний конфлікт із Туреччиною. У результаті невдалих військових дій грецька армія була змушена покинути острів. Саме провал військової авантюри на Кіпрі в липні 1974 р. призвів до передачі влади демократичному урядові. У серпні 1974 р., на зміну режиму «чорних полковників», до влади прийшов цивільний уряд на чолі з Константиносом Караманлісом, котрий повернувся із заслання. Колишні керівники Греції були заарештовані і засуджені, зокрема Г. Пападопулос, С. Паттакос, Н. Макарезос та Д. Іоанідіс - до смертної кари (пізніше замінена на довічне ув'язнення).

Отже, у країнах Південної Європи в повоєнний час відбувся перехід від авторитарних політичних режимів до демократичних. Для демократичного суспільства характерна наявність багатопартійної системи та формування громадянського суспільства.

4. Утвердження принципів громадянського суспільства. Принципи громадянського суспільства утверджувались у країнах Заходу поступово.

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Потрібно шість місяців, щоб організувати вибори, десять років, щоб побудувати ринкову економіку, але ціле покоління для того, щоб створити громадянське суспільство.

(Професор Берлінського наукового центру соціальних досліджень Р. Дарендорф)

Прокоментуйте слова дослідника. Чи погоджуєтесь ви з ним? Чому? Свою точку зору аргументуйте.

Громадянському суспільству притаманні три особливості:

- наявність багатьох дієвих неурядових організацій;
- незалежність створених громадянами асоціацій від державної влади;
- почуття громадянської відповідальності в поєднанні з цивілізованою поведінкою та активною громадянською позицією.

Західні дослідники приділили багато уваги причинам формування громадянського суспільства в країнах Західної Європи та США. Професор політичних наук Вестмінстерського університету, директор Центру вивчення демократії (Лондон) Джон Кін вважає, що громадян до добровільних об'єднань змушує «прагнення зменшити роль насильства в житті людства і продиктоване здоровим глуздом переконання у важливості збереження різноманіття та роздільності політичних структур і прагнення до того, що я називаю міфом про колективну гармонію, тобто небезпечна віра в побудову світу без поділів та конфліктів, яку супроводжує нехіть до політичної діяльності, прагнення театралізованої автентичності та загальновизнаної істини, мрія про скасування всіх державних інституцій, заснованих на представництві».

Певний вплив на формування громадянського суспільства на Заході мало розчарування в діяльності політичних партій та посилення суспільної ролі засобів масової інформації. Нерідко звучали твердження, що політика стала заручником несправжніх, вузькокланових, корпоративних потреб, а політичні партії не захищають інтереси рядових громадян. Тож із часом незалежні об'єднання громадян і ЗМІ суттєво потіснили політичні партії у сфері масової мобілізації населення. Громадянські організації стали ефективним виразником групових інтересів, спричинивши кризу партій як таких.

Громадянське суспільство на Заході пройшло непростий і тривалий процес становлення, відповідно змінювалися його розуміння та покликання. Однак незаперечним залишається те, що громадянське суспільство відводить визначальну роль людині, трактуючи її як найвищу цінність та визнаючи людську вищість над державою і суспільством. Самоорганізація громадян покликана вирішити наболілі проблеми, оминаючи державні інституції. Якщо в англосаксонському світі (у першу чергу США) громадянське суспільство і держава вважались взаємодоповнювальними і неворожими одне до одного, то в багатьох європейських країнах громадянське суспільство розумілось як джерело противаги державі, якій притаманно втручатися в життя людини. Проте громадянське суспільство здатне суттєво допомагати державі, беручи частину відповідальності на себе та не допускаючи політичних зловживань - своєрідний моральний засіб контролю.

5. Тенденції повоєнного розвитку партійних систем. Партійна система кожної країни є результатом багатьох чинників, а саме:

- історичних і політичних традицій тієї чи іншої країни;
- особливостей економічного життя;
- гостроти соціальних конфліктів;
- економічної і соціальної структури;
- культурного та релігійного середовища;
- типу політичних режимів;
- чинного законодавства;
- електоральної бази.

Тому важливою ознакою утвердження демократії в західних країнах стала багатопартійна система, адже в тоталітарних країнах, якими були до 1945 р. нацистська Німеччина та фашистська Італія, існувала однопартійна система. В авторитарних країнах Південної Європи багатопартійності теж не було. Зміцнення демократії після Другої світової війни, зростання ваги середнього класу і перетворення його на основну силу соціальної стабільності стали основною передумовою піднесення значущості демократичних партій як провідної політичної сили.

З-поміж знакових змін у партійно-політичних системах країн Заходу після Другої світової війни (упродовж 1950-1960-х рр.) варто виокремити такі:

- по-перше, такі партії, як нацистська та фашистська, втратили можливість легальної діяльності;
- по-друге, деідеологізація партій і їхня орієнтація на представництво загальнонаціональних інтересів привели до загального зрушення в бік центру;
- по-третє, перехід влади від однієї партії до іншої став менш болючим для держави;
- по-четверте, відбулися зміни в політичній культурі суспільства, унаслідок чого наголос з конфронтації змістився на діалог і співпрацю.

Починається процес формування «масових» (загальнонародних) партій. У країнах Заходу стверджується двопартійна (Велика Британія та США) та багатопартійна система. Це привело до розширення виборчого права, яке в країнах Заходу стало насправді всезагальним. У більшості країн у 1960-ті рр. віковий ценз зупинився на позначці 18 років.

БЛІЦ-ОБГОВОРЕННЯ

Ви вже знаєте, чим пропорційна виборча система відрізняється від мажоритарної. Висловіть власну точку зору, чи одна з них є досконалішою, чи доцільніше застосування змішаної системи? Свою думку аргументуйте прикладами.

Отже, партійна система фіксує якісний стан розвитку багатопартійності, коли певна сукупність партій встановлює стійкий і стабільний зв’язок з електоратом, представляючи інтереси значної частини виборців у системі державної влади, бере участь у її здійсненні чи впливає на цей процес.

Формуємо предметні компетентності

Хронологічну

Складіть хронологічний ланцюжок процесу падіння авторитарних режимів у країнах Південно-Західної Європи.

Інформаційну

Використавши додаткові джерела інформації, зробіть порівняльну таблицю авторитарних режимів у Португалії та Іспанії. Визначте, що в них було спільного та відмінного в політичній, економічній та соціальній сферах.

Логічну

1. Які причини призвели до «революції гвоздик» у Португалії?

2. Як відбувався процес переходу Іспанії до демократії після смерті генерала Франко?

3. Схарактеризуйте режим «чорних полковників» у Греції. Чи можна його назвати авторитарним? Відповідь обґрунтуйте.

Аксіологічну

Соціологічні опитування засвідчують, що частина населення Іспанії, Греції, Португалії мріє про повернення авторитарного правління. Поясніть, чому.

Громадянську

Як ви вважаєте, у демократичному суспільстві кожен громадянин має бути членом якогось громадського об’єднання або партії, чи це не обов’язково?

Дати і події

25 квітня 1974 р. *- перемога «революції гвоздик» у Португалії*

Серпень 1974 р. *- падіння режиму «чорних полковників» у Греції*